

FRANSA'NIN RUANDA SOYKIRIMINDAKİ ROLÜ, ÜÇÜNCÜ KISIM: ÖZÜR DİLEME SIRASI FRANSA'NIN MI?

Ceyda ACİCBE

Analist

Analiz No : 2020 / 31

01.09.2020

1994 ve 1995te Ruandadaki rolü sebebiyle çeşitli suçlamalar ve eleştirilerin merkezinde yer alan devletlerden biri Fransadır. Bugüne kadar dönemin Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterandı da içine alan eleştirilerin kaynağını, soykırımdan önce ve soykırım sırasında Fransanın Ruanda hükümetiyle kurduğu yakın ilişkiler oluşturmaktadır. Literatürde ve uluslararası toplumda çokça tartışılan bu konu hakkında halen ışık tutulması gereken noktalar vardır. Geçtiğimiz aylarda Fransanın 1994 ve 1995te Ruandadaki rolünü ortaya çıkarabilecek gelişmeler 800 binden fazla kişinin ölümüyle sonuçlanan soykırım hakkında soru işaretlerinin giderilebilmesi bakımından önem arz etmektedir. Fransanın uluslararası toplum nezdindeki algılanmasını etkileyebilecek bu gelişmelere geçmeden evvel bugüne değin Fransanın Ruanda soykırımına ilişkin karşılaştığı suçlamalar ve Fransaya yöneltilen bu suçlamaların altında yatan sebepler ele alınacaktır.

Ruandada soykırıma ilişkin yürütülen soruşturmalara ilgili çalışan komisyon, 2008 yılında Fransanın 1994te Ruandadaki rolüyle ilgili bir rapor yayımlamıştır. Soykırımdan kurtulanlar ve soykırım failleri dahil olmak üzere 638 tanığın ifadesinden yola çıkılarak hazırlanan bu raporda bazı Fransız siyasetçilerin, diplomatların ve üst düzey askerlerin soykırıma suç ortağı oldukları iddia edilmiştir. Raporda yer alan iddialar, Ruandada bulunan Fransız yetkililerin Hutu milislerini eğiterek ve Ruandanın silahlı kuvvetleri için strateji geliştirerek şiddet olaylarına yardım etmelerine dayandırılmıştır. Dahası, Fransız yetkililerin Ruanda istihbarat servislerini eğittiği ve finanse ettiği yine aynı raporda ileri

Tüm bu iddiaların arkasında yatan gerçeklik payını anlayabilmek için Ruandada sömürge sonrası döneme bakmak gerekmektedir. Bu dönem Fransa ile birlikte pek çok dünya gücünün ve aynı zamanda uluslararası kurum ve kuruluşların Ruandada etkili olmaya başladığı bir dönemdir. Ruanda'nın demokratikleşme sürecinin içinde bulunduğu bir bağlamda, ekonomik kalkınmayı hedefleyen Habyarimana, Fransa'nın yanı sıra IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlardan destek almaya başlamıştır. Diğerlerinden farklı olarak, Habyarimana rejiminin Fransa ile yakın iş birliği içine girdiği konular yalnızca ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntıları bertaraf etmeye çalışmakla ilgili değildir. Habyarimana döneminde Fransa aynı zamanda Ruanda iç siyasetine de etki etmiştir. Yukarıda bahsedilen raporlarda da belirtildiği gibi Fransa'nın, siyasi alandaki desteğinin ötesinde, silah satışı, askeri ve teknik bilgi aktarımı gibi konularda da Habyarimana hükümetini desteklediği ileri sürülmektedir.[2]

Sencerman Batılı Kolonyel Güçlerin 1994 Ruanda Soykırımına Etkisi başlıklı çalışmada, Soğuk Savaş'tan sonraki dönemde Fransa'nın Afrika kıtasında Frankofon bir alan yaratma isteğiyle hareket ettiğinden bahsetmektedir. Nitekim sömürge sonrası dönemde Fransa Afrikaya nüfuz edebilmiş ve bu sayede Fransa uluslararası sistem içerisindeki konumunu güçlendirebilmiştir. 1970'li yıllara gelindiğinde, Fransa-Afrika ailesi içerisinde yer alan Ruandadan, bugünkü Demokratik Kongo Cumhuriyeti ve Burundiden ülkelerinin güvenliğinin sağlanması konusunda Fransadan alacakları desteğe karşılık bu ülkelerden Fransa'ya bağlı kalmaları beklenmiştir. Söz konusu ülkelerin Fransa'ya bağlılıkları, Fransa'ya Afrikada güç sahibi olmak isteyen diğer dünya güçlerine karşı hareket edebilme imkânı vermiştir. Diğer bir deyişle Fransa, Afrikada Anglo-Saksonların ilerlemesinin önüne geçebilmiştir. Bütün bunların yanında Sencerman, 1975 yılında Fransa ve Ruanda arasındaki askeri teknik yardımlar konusunda yapılan ikili anlaşmayla her yıl 4 milyon Frank değerindeki silah ve askeri teçhizatın Fransadan Ruandaya gönderildiğini söylemektedir. Yine aynı çalışmada, Ruanda ulusal polis teşkilatının tesisi ve eğitimi için Fransız askerlerinin bölgede konuşlandırılmasının askeri alanda yapılan bu anlaşmayla sağlandığının altı çizilmektedir.[3]

Yapılan bu anlaşmalar çerçevesinde Fransa 1990 ve 1994 yılları arasında Ruandada Noroit, Amaryllis ve Turquoise adlı operasyonlar gerçekleştirmiştir. Bu operasyonlar sonucunda Ruanda iç savaşının 1993 yılına kadar uzadığını ve rejimin giderek radikalleştiğini savunan McNulty, bu operasyonların Fransız askerlerinin Kigalide uzun süre kalabilmesinin yolunu açtığını söylemektedir.

McNultyye benzer bir şekilde Hularas da Turquoise Operasyonunda Fransanın Hutuları RPF güçlerinden koruduğunu ve Hutu milislerin silahlarıyla Zaireye kaçmalarına izin verildiğini çalışmasında öne sürmektedir.[5]

1994 ve 1995 yıllarında Ruandadaki rolüne ilişkin olarak Fransaya yöneltilen eleştiriler, Fransanın Ruanda soykırımından önce ve sonra Ruanda hükümetiyle ekonomik, siyasi ve askeri alanda sürdürdüğü ilişkilerden kaynaklanmaktadır. Bütün bunlar soykırımın Fransa etkisi altında gerçekleştirildiğini iddia etmek için yeterli değildir. Yine aynı şekilde Fransanın soykırıma aktif olarak katıldığını iddia etmek de mümkün değildir. Bir sonraki başlığın altında da görüleceği gibi, Fransada geçtiğimiz aylarda eski Cumhurbaşkanı Mitterand dönemine ait arşivlerin bir tarihçinin erişimine izni verilmesine benzer gelişmeler, Ruandadaki rolüyle ilgili olarak Fransaya bugüne değin yöneltilen eleştirilerin ve bu eleştirileri oluşturan iddiaların arkasında yatan gerçeklerin ortaya çıkarılması konusunda önem arz etmektedir.

Fransanın 1994 ve 1995 Yıllarında Ruandadaki Rolüne İlişkin Yaşanan Gelişmeler

Fransanın 1994 ve 1995 yıllarında Ruandadaki rolüne ilişkin tartışmalar geçtiğimiz yıl Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macronun yaptığı açıklamanın ardından bir kez daha gündeme gelmiştir. 5 Nisan 2019 tarihinde Macron, Ruanda soykırımının araştırılması için tarihçilerden oluşacak bir komisyon kurulacağını ve Cumhurbaşkanı François Mitteranda ait olan ve 2021 yılına kadar gizli kalması kararlaştırılan arşivlerin tarihçilerin kullanımına açılacağını duyurmuştur.[6] Dahası Macron, Ruanda soykırımında rolü olan ve daha sonradan Fransaya kaçan soykırım şüphelilerinin yargılanması ve cezalandırılmaları hususunda polis ve yargı güçlerinin olanaklarının artırılması sözünü vermiştir.[7]

Fransanın 1994 ve 1995 yıllarında Ruandadaki rolüne ilişkin tartışmaların kırılma noktalarından biri, eski Fransa Cumhurbaşkanı Nicolas Sarkozynin 2010da Kigali ziyareti sırasında Fransa ve uluslararası toplumun 1994 Ruanda soykırımında gerçekleştirilen katliamları önlemekte yetersiz olduklarını ifade ettiği beyanına dayanmaktadır. Ruanda Cumhurbaşkanı Paul Kagameyle birlikte düzenledikleri basın toplantısında Sarkozy, Fransa ve uluslararası toplumun 1994 Ruanda soykırımında çok ciddi hatalı değerlendirmeler yaptığını ve bir çeşit körlük yaşadığını ifade etmiştir.[8]

Bilindiği üzere, 2006 yılında bir Fransız hâkimin eski Ruanda Devlet Başkanı Juvenal Habyarimananın uçağının düşürülmesinde payı olduğu iddiasıyla Cumhurbaşkanı Kagame ve müttefikleri hakkında açtığı soruşturma, Fransa ve Ruanda arasındaki diplomatik ilişkilerin 2006-2009 yılları arasında durmasına neden olmuştur.[9] Diğer yandan Ruanda, Fransayı soykırımda binlerce kişinin ölümünden sorumlu radikal Hutuları eğitmek ve onlara silah sağlamakla suçlamaktaydı.[10] Bu bağlamda Sarkozynin 2010 yılındaki Kigali ziyareti iki ülke arasındaki gerginliği sona erdirmeye yönelik bir ziyaret olmuştur.

Ruanda soykırımıyla ilgili kırılma noktası olarak değerlendirilebilecek bir başka gelişme, 2016 yılının Ekim ayında Fransanın eski Ruanda cumhurbaşkanına yönelik gerçekleştirilen suikastla ilgili soruşturmayı tekrardan açmasıdır. Fransa bu kez Habyarimananın uçağının düşürülmesiyle ilgili 9 kişiyle beraber eski Ruanda Savunma Bakanı James Kabarebe hakkında soruşturma başlatmıştır. Bunu takiben Ruanda Başsavcılığı, soykırım faillerine askeri eğitim ve silah desteği sağlamakla itham edilen ve aralarında Fransa ordusunun eski mensuplarının da yer aldığı 20 kişi hakkında soruşturma başlatıldığını duyurmuştur. Diğer yandan Ruanda Ulusal Soykırımla Mücadele Komisyonu, soykırım suçunun faili ve iş birlikçisi olduğu iddia edilen üst düzey 22 Fransız subayının ismini açıklamıştır.[11] Buna benzer şekilde, 2008 ve 2010 yıllarında Ruandada yayımlanan iki raporda da 1990-1994 yılları arasında Fransanın Habyarimana hükümetine askeri, maddi ve diplomatik yardımın yapıldığı öne sürülmüştür. [12]

Fransanın Habyarimananın uçağının düşürülmesi olayıyla ilgili 2016 yılında açtığı soruşturma, 2018 yılında delil yetersizliğinden dolayı düşürülmüştür.[13] Esasen kurban yakınlarının yürüttüğü hukuki mücadele neticesinde 1998 yılında açılan davanın Paris Temyiz Mahkemesi tarafından düşürülmesi tepkilere yol açmıştır. Kurban yakınları soruşturmanın yeniden açılması için mahkemeye başvurmuş, yapılan başvuru mahkeme tarafından reddedilmiştir. Ruanda hükümeti Paris Temyiz Mahkemesinin ret kararını Tam bir parodi şeklinde değerlendirmiş, Habyarimananın eşi ile uçağın Fransız mürettebatının yakınları Fransanın en üst mahkemesine itirazda bulunacaklarını belirtmiştir.[14]

Ruanda ve Fransa arasında yaşanan gerginliğin bir diğer sebebi, Fransanın soykırım şüphelilerinin adalete teslim edilmesi konusunda uzun süren sessizliğidir. Bu sessizlik 2014 yılında Fransada soykırım şüphelileri arasında yer alan Cumhurbaşkanlığı muhafızlarından eski bir memur olan Pascal Simbikangwanın 25 yıl hapisle cezalandırılmasıyla bozulmuştur. 2016

Soykırım suçlarının yargılanıp cezalandırılması konusunda önemli bir gelişme geçtiğimiz aylarda yaşanmıştır. Ruanda soykırımında yüzbinlerce kişinin ölümünden sorumlu tutulan Felicien Kabuga Pariste yakalanmıştır. Kabuganın önce Paris Temyiz Mahkemesi, ardından Uluslararası Ceza Mahkemesi tarafından yargılanacağı duyurulmuştur.[16] Kabuganın avukatlarından Laurent Bayon müvekkilinin sağlık durumunun ve yaşının başka bir ülkeye gitmesi için elverişli olmadığı gerekçesiyle Kabuganın Fransız yargısına teslim edilmesini talep etmiştir. Ancak, 3 Haziranda Paris Temyiz Mahkemesi, Kabuganın yargılanmak üzere BM nezdinde oluşturulan Uluslararası Ceza Mahkemeleri Rezidüel Mekanizmasına nakledilmesine karar vermiştir.[17]

Bütün bu gelişmelere paralel olarak geçtiğimiz günlerde Fransanın 1994 ve 1995 yıllarında Ruandadaki rolüyle ilgili belgeleri ortaya çıkarabilecek bir gelişme yaşanmıştır. Fransız Yüksek İdari Mahkemesi konuyla ilgili araştırmalar yürüten François Granere eski Fransa Cumhurbaşkanı François Mitterand dönemine ait arşivlere erişim izni vermiştir. François Graner aslında 5 yıldır söz konusu devlet arşivlerinin açılması yönünde çağrıda bulunuyordu. Hatta daha önceden arşivlerin açılması için Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM)ne başvuran Granerin talebi iç hukuk yollarının tüketilmediği gerekçesiyle reddedilmişti. Granerin 1990-1995 dönemine ait arşivlere erişim talebine karşılık AİHM öncelikle Danıştay kararının beklenmesi gerektiğini duyurmuştu. [18] Bu kararın ardından gözler Fransız Yüksek İdare Mahkemesinden gelecek karara çevrilmişti. Fransadan gelecek kararın beklendiği dönemde, Euronews'in bir haberinde Granerin konuyla ilgili açıklamalarına şu şekilde yer verilmişti:

Bizler o dönemde karar alan siyasi yöneticilerin neler bildiğini öğrenmek istiyoruz. Francois Mitterand ve danışmanları o dönemde bazı kararlara imza atarken tam olarak ne biliyordu? 1994 yılında Tutsiler soykırımı uğramadan önce ve sonrasında hangi bilgiler mevcuttu? (*□ Bizler Fransanın bu konuda bilgi sahibi olduğunu tespit ettik, verilen yoğun destek katliamlara yol açtı. Bu soykırım yapma isteği anlamına gelmiyor. Ancak Fransanın her ne pahasına olursa olsun Ruandayı etkisi altında tutmaya çalıştığı ve bu şekilde soykırımı yapanlara destek olduğu anlamına geliyor.[19]

Bu gelişmelerden hemen sonra 12 Haziran günü Danıştaydan gelen açıklamada, eski Fransa Cumhurbaşkanı Mitterand dönemine ait arşivlerin kullanıma açıldığı duyurulmuştur. Devlet sırrının korunması ve bu konu hakkında kamuoyunu bilgilendirme arasında bir dengenin oluşturulması

Bu önemli gelişmeyi Granerin avukatları tarih ve hukuk açısından çok büyük bir kazanım olarak değerlendirmiş ve Fransanın 1994 ve 1995te Ruandadaki rolünü aydınlatacak devlet arşivlerinin başka araştırmacılar tarafından kullanılması yönündeki temennilerini belirtmişlerdir.[21]

Sonuç

6 Nisan 1994 tarihinde Ruanda Devlet Başkanı Juvénal Habyarimananın bindiği uçağın düşürülmesinin ardından Hutu ve Tutsiler arasında on yıllardır süregelen çatışmaların şiddeti artmış ve 100 gün içerisinde 800 binden fazla Tutsi ve ılımlı Hutu aşırı Hutular tarafından sistematik bir şekilde öldürülmüştür. Yaklaşık 2 milyon insan komşu ülkelere sığınmak durumunda kalmıştır. BM Güvenlik Konseyinin 8 Kasım 1994 tarihinde aldığı karar sonucunda soykırım suçlularını yargılamak için Ruanda için Uluslararası Ceza Mahkemesi (ICTR) kurulmuş ve Ruanda soykırımı böylece resmen tanınmıştır.

Üç kısımdan oluşan bu yazı dizisinin Fransanın Ruanda Soykırımındaki Rolü, Birinci Kısım: Ruandada Ne Oldu? başlıklı ilk kısmında 1994 Ruanda soykırımına giden süreç ele alınmıştır. Fransanın Ruanda Soykırımındaki Rolü, İkinci Kısım: Birleşmiş Milletlerin ve Katolik Kilisesinin Ruanda Soykırımına Etkisi başlıklı ikinci yazıda, soykırımdan önce ve sonra Ruandadaki şiddet olaylarına tepkisiz kalmaları dolayısıyla eleştirilerin yönlendirildiği BMnin ve Katolik Kilisesinin Ruandadaki rolü, literatürde ve uluslararası toplum nezdinde gerçekleştirilen tartışmalar doğrultusunda ortaya konmaya çalışılmıştır. Yine benzer bir amaçla ele alınan ve yazı dizisinin son kısmını oluşturan bu yazıda, Fransanın 1994 ve 1995 yıllarında Ruandadaki rolü sebebiyle karşı karşıya kaldığı eleştiriler konuyla ilgili yaşanan son gelişmeler çerçevesinde okuyucuya aktarılmaya çalışılmıştır.

1994 yılının Nisan ve Haziran ayları arasında Ruandadaki Hutular, yerel milis güçleri ve Ruanda ordusu tarafından Tutsi ve ılımlı Hutular soykırımı uğratılmıştır. Batı dünyasının önemli aktörleri arasında yer alan Fransa, BM ve Katolik Kilisesi Ruandada yaşanan olaylara karşı ne yazık ki objektif bir tutum sergileyememiş, çeşitli siyasi nedenlerden ötürü Batı dünyasını oluşturan devletler, kurum ve kuruluşlar tepkisiz kalmışlardır. Özellikle 1994 ve 1995 yıllarında Ruandada yaşananlara karşı pasif kalmaları Fransa, BM ve Katolik Kilisesinin uzunca bir süre eleştirilerin merkezinde yer almasına yol açmıştır.

Fransanın 1994 ve 1995 yıllarında Ruandadaki rolüne ilişkin Fransaya yöneltilen eleştiriler Fransanın Ruanda soykırımından önce Ruanda hükümetiyle ekonomik, siyasi ve askeri alanlarda kurduğu yakın ilişki ve bu ilişkinin soykırım sonrasında da sürdürülmesinden kaynaklanmaktadır. Konuyla ilgili yazı dizisini oluşturan diğer metinlerde de altı çizildiği gibi burada da söylenmesi gereken, bütün bunların soykırımın direkt olarak Fransa, BM ve Katolik Kilisesi etkisi altında gerçekleştirildiğini ileri sürmeyi mümkün kılmayacağıdır.

2014 yılında Kigalide soykırımın 20. senesi için düzenlenen anma etkinliklerinde BM Genel Sekreteri Ban Ki-Moon, Ruanda soykırımını engelleyemediği için BMnin utanç içinde olduğunu söylemiştir. 20 Kasım 2016 tarihinde Ruanda Katolik Kilisesi soykırımda rolü olan tüm kilise üyelerinin yaptıkları tüm yanlışlar için özür dilemiştir. 2017 yılında Katolik Kilisesinin ruhani lideri Papa Francis, Tutsilere karşı gerçekleştirilen soykırım için kendisinin, Papalığın ve Kilisesinin derin üzüntülerini bildirdiği bir açıklama yapmıştır. 2019 yılında Fransa Cumhurbaşkanı Macronun, 1994 ve 1995 yıllarında Ruandadaki rolü sebebiyle Fransaya yönelik ortaya atılan iddiaların araştırılması için tarihçilerden oluşan bir komisyon kurma kararının ardından, geçtiğimiz aylarda söz konusu iddiaların ardındaki gerçekleri ortaya çıkarabilecek devlet arşivlerinin kullanıma açılması kararı, özür dileme sırasının Fransaya gelip gelmeyeceği sorusunu akıllara getirmektedir. Önceki Fransa cumhurbaşkanları döneminde konuyla ilgili atılan adımların hayal kırıklığı ile sonuçlandığı hatırlanacak olursa, temennimiz hiç olmazsa bu kez Ruanda halklarının acılarını hafifletecek gelişmelerin yaşanması ve Fransanın özür dilemesi yönünde olacaktır.

*Fotoğraf: Kigali Genocide Memorial

[1] Linda Melvern, France and genocide: the murky truth, *The Times*, August 8, 2008, <https://web.archive.org/web/20110604230457/http://www.timesonline.co.uk/tol/comment/columnists/>

[2] Sencerman, Habyarimananın Fransada gerçekleştirilen Fransa-Afrika Zirvesine katıldığı 1990 yılında, Habyarimana destekçilerinden dönemin Fransa Cumhurbaşkanı Mitterandın Ruandada çok partili sisteme geçilmesine izin vermesi konusunda Habyarimanaya

1994 Ruanda Soykırımına Etkisi, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, no. 18 (2013): 47, 50, 56).

[3] Sencerman, Batılı Kolonyel Güçlerin, 59-60.

[4] Mel McNulty, Frances role in Rwanda and external military intervention: A double discrediting, *International Peacekeeping* 4, no.3 (Autumn 2007): 40.

[5] Asteris C. Huliaras, The anglosaxon conspiracy: French perceptions of the Great Lakes crisis, *The Journal of Modern African Studies* 36, no. 4 (1998): 594.

[6] Ruanda soykırımına ilişkin arşivlerin açılmasıyla ilgili benzer bir sözü bir önceki Cumhurbaşkanı François Hollande 2015 yılında vermiştir. Ancak söz konusu arşivlerin çoğunun gizlilik engeline takılması nedeniyle konuyla ilgili çalışan araştırmacıların çalışmalarından bir sonuç alınamamıştır (Bkz. Arzu Çakır, Fransa Ruanda Soykırımındaki Rolünü Araştırıyor, *Amerikanın Sesi*, 7 Nisan, 2019, <https://www.amerikaninsesi.com/a/fransa-ruanda-soyk%C4%B1r%C4%B1m%C4%B1ndaki-rolunu-arast%C4%B1r%C4%B1yor/4865629.html>).

[7] Rahmi Gunduz, Fransa, Ruandadaki soykırımın araştırılması için tarihçilerden oluşan bir komisyon kuruyor, *Euronews*, 5 Nisan, 2019, <https://tr.euronews.com/2019/04/05/fransa-ruandadaki-soykirimin-arastirilmesi-icin-bir-komisyon-kuruyor-ruandada-ne-oldu>.

[8] Sarkozy, Ruandadaki soykırımda hata yapıldığını söyledi, *Cumhuriyet*, 25 Şubat, 2010, <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/sarkozy-ruandadaki-soykirimda-hata-yapildigini-soyledi-122642>.

[9] Söz konusu soruşturma ilk olarak 1998 yılında uçağın düşürülmesi sonucu hayatını kaybedenlerin yakınların başvurusu üzerine Fransada başlatılmıştır. Uçağın düşürülmesinden bu yana olayın faillerinin kim olduğuna ilişkin tartışmalar bugün de devam etmektedir. Hutu milisler olayın Kagamenin emriyle Ruanda Vatansever Cephesi (RPF) tarafından gerçekleştirildiğini iddia etmektedir. Buna karşın mevcut Ruanda hükümetinin görüşü, dönemin cumhurbaşkanı Habyarimananın RPFyle barış antlaşması imzalamasını engellemeye çalışan radikal Hutuların suikastı gerçekleştirdiğidir (Ali Murat Taştekin, Fransa Dikkatleri Ruanda Soykırımındaki Rolünden Başka Yöne Çekmekle Suçlanıyor, *Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM)*, 12 Aralık, 2016, <https://avim.org.tr/tr/Yorum/FRANSA-DIKKATLERI-RUANDA-SOYKIRIMI-NDAKI-ROLUNDEN-BASKA-YONE-CEKMEKLE-SUCLANIYOR>).

[10] Sarkozy: Bazı hatalar yaptık, *BBC Türkçe*, 25 Şubat, 2010, https://www.bbc.com/turkce/haberler/2010/02/100225_rwanda.

[11] Alaattin Doğru ve Tufan Aktaş, Ruanda soykırımında kaybettiği 800 bin yurttaşı için ağlıyor, *Anadolu Ajansı*, 6 Nisan 2019, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ruanda-soykirimda-kaybettigi-800-bin-yurttasi-icin-agliyor/1443854>.

[12] Ruandada 20 Fransız yetkiliye soykırım suçlaması, *Euronews*, 30 Kasım, 2016, <https://tr.euronews.com/2016/11/30/ruanda-da-20-fransiz-yetkiliye-soykirim-suclamasi>.

[13] Ismail Catak, Fransa, Ruandalı yetkililere yönelik başlattığı soykırım soruşturmasını düşürdü, *Euronews*, 26 Aralık, 2018, <https://tr.euronews.com/2018/12/26/fransa-ruandalı-yetkililere-yonelik-baslattigi-soykirim-sorusturmasini-dusurdu>.

[14] Ruanda Soykırımını tetikleyen suikastla ilgili soruşturmanın yeniden açılması talebine Fransız yargısından ret, *Sputnik Türkiye*, 3 Temmuz, 2020, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/202007031042382642-ruanda-soykirimini-tetikleyen-suikastla-ilgili-sorusturmanin-yeniden-acilmasi-talebine-fransiz/>.

[15] French court allows Access to Rwandan genocide archives, *Aljazeera*, 12 Haziran, 2020, <https://www.aljazeera.com/news/2020/06/french-court-access-rwandan-genocide-archives-200612181820909.html>.

[16] Ruanda soykırımının sorumlularından Felicien Kabuga, Fransada yakalandı, *Sputnik Türkiye*, 16 Mayıs, 2020, <https://tr.sputniknews.com/avrupa/202005161042055574-ruanda-soykiriminin-sorumlularindan-felicien-kabuga-fransada-yakalandi/>.

[17] Yusuf Özcan, Ruanda soykırımı sorumlularından Kabuga, BM nezdinde açılan mahkemeye teslim edilecek, *Anadolu Ajansı*, 3 Haziran, 2020, <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/ruanda-soykirimi-sorumlularindan-kabuga-bm-nezdinde-acilan-mahkemeye-teslim-edilecek/1863823>.

[18] Gülsüm Alan, AİHM, Fransız araştırmacının Ruanda soykırımıyla ilgili arşivlere erişim talebini geri çevirdi, *Euronews*, 8 Mayıs, 2020, <https://tr.euronews.com/2020/05/28/aihm-ruanda-soyk-r-m-n-arast-ran-bir-frans-z-n-arsivlere-ulas-m-talebini-geri-cevirdi>.

[19] Gülsüm Alan, Fransanın Ruanda soykırımındaki rolü neydi? Mahkeme kararı ile arşivler yakında açılabilir, *Euronews*, 8 Haziran, 2020, <https://tr.euronews.com/2020/06/08/fransa-n-n-ruanda-soyk-r-m-ndaki-rolu-neydi-mahkeme-karar-ile-arsivler-yak-nda-ac-labilir>.

[20] Mahkemedden Ruanda soykırımında Fransanın rolünün araştırılması için arşive erişim izni, *Euronews*, 12 Haziran, 2020, <https://tr.euronews.com/2020/06/12/mahkemedden-ruanda-soyk-r-m-nda-fransa-n-n-rolunun-arast-r-lmas-icin-arsive-erisim-izni>.

[21] Yusuf Özcan, Fransada Ruanda Soykırımına ilişkin arşivin erişimine izin verildi

<https://www.aa.com.tr/tr/dunya/fransada-ruanda-soykirimina-iliskin-arsivin-erisimine-izin-verildi/1874865>.

Yazar Hakkında :

Ceyda Acicbe 2017 yılında Orta Doğu Teknik Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü mezun oldu. Lisans eğitiminin ardından mezun olduğu yıl Orta Doğu Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Bölümü tezli yüksek lisans programına başladı.

Acicbe AVİM'e 2019 Eylül ayında katılmıştır.

Atıfta bulunmak için: ACİCBE, Ceyda. 2024. "FRANSA'NIN RUANDA SOYKIRIMINDAKİ ROLÜ, ÜÇÜNCÜ KISIM: ÖZÜR DİLEME SIRASI FRANSA'NIN MI?." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2020 / 31. Eylül 01. Erişim Haziran 30, 2024. <https://avim.org.tr/tr/Analiz/FRANSA-NIN-RUANDA-SOYKIRIMINDAKI-ROLU-UCUNCU-KISIM-OZUR-DILEME-SIRASI-FRANSA-NIN-MI>

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE

Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax:** +90 (312) 438 50 26

@avimorgtr

<https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi>

E-Posta: info@avim.org.tr

<http://avim.org.tr>

© 2009-2024 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır